

Przedsięwzięcia Wikimedia a Otwarte Zasoby Edukacyjne Podobieństwa i różnice

Streszczenie/Wstęp

Artykuł ma na celu przedstawienie przedsięwzięć fundacji Wikimedia, a następnie omówienie przedsięwzięcia sztandarowego - Wikipedii, aby z kolei przejść do bardzo pobieżnej charakterystyki ruchu Otwartych Zasobów Edukacyjnych, ale umożliwiającą próbę wykazania podobieństw i różnic.

Wikipedia zostanie przedstawiona poprzez podstawowe informacje o niej, problemy zasad regulujących jej tworzenie i funkcjonowanie, grupy interesariuszy, kwestie licencyjne, krytykę i wartość (nie tylko rynkową, choć taka też istnieje), zostaną też przedstawione najważniejsze problemy polskiej wersji Wikipedii. Następnie zostaną omówione najistotniejsze aspekty OZE w ujęciu niezbędnym dla przeprowadzenia tytułowego wywodu.

W porównaniu różnic i podobieństw zostanie wskazana kwestia przynależności do tego samego zjawiska, czyli otwartych treści udostępnianych współczesnymi metodami zdalnymi, czemu jednak towarzyszy często diametralnie inne podejście do tworzenia się wokół obu rodzajów przedsięwzięć społeczności oraz zasad tworzenia treści - dla OZE bardziej konserwatywnej, uporządkowanej i stopniowej, a dla Wikipedii, w dużym stopniu podobnym do ruchu FLOSS - żywiołowej, chaotycznej i nie zawsze doprowadzonej do zadowalającego rezultatu.

Fundacja Wikimedia i jej przedsięwzięcia

Znana obecnie szeroko Wikipedia jest jednym z przedsięwzięć fundacji Wikimedia. Zawartość Wikipedii udostępniana bezpłatnie czytelnikowi - oczywiście nie należy zapominać, że praktycznie jest to warunkowane posiadaniem przez niego płatnego dostępu do Internetu - musi mieć fizyczne miejsce, w którym jest zapisana. Ponadto samo działanie udostępniania tej zawartości oznacza konieczność istnienia całej infrastruktury - wyposażenia technicznego, serwerów, oprogramowania, personelu utrzymania, serwisu, rozwoju, itd. Początkowo takiego wsparcia Wikipedii udzielała amerykańska firma *Bomis* prowadzona przez Jamesa Walesa, ale dość szybko, w sytuacji sukcesu przedsięwzięcia, stało się niewystarczające i niewygodne dla obu stron, w związku z tym James Wales założył na gruncie prawa stanu Floryda w USA fundację Wikimedia Foundation Inc., co ogłosił 20 czerwca 2003 r.

Artykuł drugi statutu fundacji ¹ głosi, że jej misją jest angażowanie ludzi na całym świecie do gromadzenia na licencjach wolnych lub publicznych treści edukacyjnych oraz do ich rozpowszechniania globalnie i skutecznie. W tym celu, we współpracy z siecią oddziałów, fundacja dostarcza konieczną infrastrukturę oraz ramy organizacyjne dla wsparcia i rozwoju wielojęzycznych przedsięwzięć typu Wiki oraz innych działań wspierających tę misję.

Fundacja zarządza infrastrukturą niezbędną do działania przedsięwzięć Wikimedia, a utrzymuje się z darowizn przekazywanych przez firmy, inne fundacje oraz osoby fizyczne, a także z udzielania licencji do użycia nazw i logo projektów na produktach i w ramach usług komercyjnych.

Organizacyjnie współpracuje ze stowarzyszeniami lokalnymi (państwowymi) jako partnerami. Żaden z partnerów nie jest prawnym reprezentantem fundacji, natomiast może na terenie swojego kraju i na prośbę fundacji wspierać niektóre jej działania. Obecnie (wrzesień 2009) są to w kolejności powstawania 24 organizacje: niemiecka - Wikimedia Deutschland (13 czerwca 2004), francuska - Wikimedia France (23 października 2004), włoska - Wikimedia Italia (17 czerwca 2005), polska - Stowarzyszenie Wikimedia Polska (18 listopada 2005), serbska -

---

¹ <http://wikimediafoundation.org/bylaws.pdf>

Wikimedia Србије (3 grudnia 2005), brytyjska - Wikimedia UK (2 lutego 2006), holenderska - Wikimedia Nederland (27 marca 2006), szwajcarska - Wikimedia CH (14 maja 2006), izraelska - Wikimedia Israel (26 czerwca 2007), chińska - 中華民國維基媒體協會 (4 lipca 2007), argentyńska - Wikimedia Argentina (1 września 2007), szwedzka - Wikimedia Sverige (11 grudnia 2007), austriacka - Wikimedia Austria (26 lutego 2008), australijska - Wikimedia Australia (1 marca 2008), hongkońska - 香港維基媒體協會 (1 marca 2008), czeska - Wikimedia Česká republika (6 marca 2008) i rosyjska Викимедиа РУ (24 maja 2008), węgierska - Wikimédia Magyarország (27 września 2008), indonezyjska - Wikimedia Indonesia (7 października 2008), brytyjska - United Kingdom Wikimedia (12 stycznia 2009), nowojorska - New York City Wikimedia (12 stycznia 2009), duńska - Denmark Wikimedia (3 lipca 2009), portugalska - Wikimedia Portugal (3 lipca 2009), ukraińska - Вікімедія Україна (3 lipca 2009)^{2 3}.

Ze wspomnianych przedsięwzięć fundacji najważniejsze w liczbie 14 są prezentowane w postaci graficznej poniżej oraz w tabeli.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Foundation

³ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikimedia_Foundation

Lp.	Nazwa	Ikona	URL	Start	Opis
1	Wikipedia		www.wikipedia.org	2001-01-15	Encyklopedia zawierająca ponad 10 milionów haseł w 264 językach.
2	Meta-Wiki		meta.wikimedia.org	2001-11-09	Wiki przeznaczona do koordynacji przedsięwzięć Wikimedii.
3	Wiktionary		www.wiktionary.org	2002-12-12	Słownik kolekcjonujący znaczenia, synonimy, etymologie oraz tłumaczenia słów
4	Wikibooks		www.wikibooks.org	2003-07-10	Zbiory wolnych tekstów edukacyjnych i dydaktycznych
5	Wikiquote		www.wikiquote.org	2003-07-10	Zbiory cytatów z różnorodną systematyką
6	Wikisource		www.wikisource.org	2003-11-24	Dostarczanie i tłumaczenie uwolnionych dokumentów źródłowych, zwłaszcza znajdujących się w domenie publicznej
7	Wikimedia Commons		commons.wikimedia.org	2004-09-07	Wspólne dla wszystkich przedsięwzięć Wikimedia repozytorium zawierające ponad 4 miliony plików m.in. graficznych i dźwiękowych
8	Wikispecies		species.wikimedia.org	2004-09-13	Zasób opisów żywych gatunków ziemskich
9	Wikinews		www.wikinews.org	2004-12-03	Źródło wiadomości utworzonych przez dziennikarzy obywatelskich z wielu krajów
10	Wikimania		www.wikimania.org	2005-08-05	Witryna światowych zlotów wikimedian
11	Wikimedia Incubator		incubator.wikimedia.org	2006-06-02	Testy wikipedii w językach niemających do tej pory własnej wikipedii
13	Wikiversity		www.wikiversity.org	2006-08-15	Zasób materiałów edukacyjnych i badawczych
14	Mediawiki		www.mediawiki.org	nieznany	Techniczna witryna silnika Wikipedii - Mediawiki

Spośród wymienionych przedsięwzięć największym, sztandarowym jest Wikipedia i dalej to właśnie ona będzie ona omówiona jako najbardziej reprezentatywna dla całości.

Ważniejsze informacje o Wikipedii

Celem podstawowym i jedynym tego przedsięwzięcia jest gromadzenie haseł tworzonych w rozpowszechnionych językach świata przez wszystkich chętnych. Z tego powodu poszczególne wikipedie nie mają i nie mogą mieć charakteru ani państwowego, ani nawet narodowego. Oczywiście jest to prawdziwe zwłaszcza w przypadku języków światowych, w szczególności języka angielskiego, który obecnie ma status *lingua franca*.

Tworzenie haseł, czyli zawartości (treści) Wikipedii odbywa się na szczególnych zasadach, nieznanych do momentu jej powstania. Brak jest ograniczeń na udział w zespole (społeczności) edycyjnej - nie ma formalnej redakcji jako pewnego zorganizowanego ciała, nie są stosowane cenzury kwalifikujące uczestników. Każde hasło ma - zgodnie z licencją, na której jest udostępniane - historię zmian, pozwalającą dotrzeć do każdej wersji poprzedniej. Jednocześnie zawartość jest udostępniana w modelu internetowym, a więc niekoniecznie alfabetycznym, natomiast z możliwością wyszukiwania, przeskakiwania za pomocą hipertęczy oraz z rozbudowaną kategoryzacją. Treść jest wprowadzana za pomocą specjalistycznego oprogramowania - silnika MediaWiki. Ze względu na zasadę otwartości bardzo łatwe jest wandalizowanie zgromadzonej zawartości, i w celu walki z tym stosuje się specjalne metody porządkowe, używane przez administratorów. Bardzo istotnym elementem jest stosowanie licencji CC (Creative Commons) oraz GFDL, oznaczającej zrzeczenie się autorskich praw majątkowych do wytworzonych treści, co jednocześnie zgodnie z tą licencją umożliwia dowolne użycie tych materiałów, również komercyjne, ale bez konieczności dzielenia się uzyskanymi korzyściami z autorami.

Zasady

Wikipedia jest z założenia samoorganizującym się przedsięwzięciem społecznościowym z minimalnymi warunkami wstępu. Wskazuje to na dość wyraźny anarchistyczny pierwiastek tego przedsięwzięcia, i jawnie wyraża to zasada obecna w Wikipedii od początku i nadal istniejąca - ignoruj wszystkie zasady.

Zasady samoorganizacji Wikipedii, zaistniałe w momencie rozpoczęcia jej funkcjonowania, w jakimś stopniu są pochodną zwyczajów panujących w Internecie oraz cech silnika MediaWiki, i pozostają ważne do dzisiaj. Potwierdza to postawa Jamesa Walesa, który wprowadził jest postrzegany jako najważniejsza osoba w przedsięwzięciu, ale który programowo w zasadzie nie podejmuje decyzji w sprawach Wikipedii. Na swojej stronie uczestnika angielskiej wikipedii podał osiem wyznaczników, nazwanych przez niego fundamentem działania Wikipedii. Były opublikowane po raz pierwszy 27 października 2001 r.^{4 5 6}

- Sukces Wikipedii w całości jest pochodną otwartości naszej społeczności.
- Nowicjusze zawsze są przyjmowani z otwartymi ramionami.
- Przewodnią podstawową zasadą we wszystkim co robimy jest „Możesz zmieniać tę stronę właśnie teraz”.
- Jakiegokolwiek zmiany oprogramowania muszą być ewolucyjne i odwracalne.
- W długoterminowej perspektywie otwartość i wirusowość licencji GNU FDL jest fundamentem sukcesu tej witryny.
- Listy dyskusyjne będą otwarte i szeroko propagowane jako miejsce meta dyskusji o naturze Wikipedii.
- Każdy zgłaszający zażalenie będzie traktowany z najwyższą uprzejmością i szacunkiem.
- Dyplomacja to połączenie uczciwości i uprzejmości.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/User:Jimbo_Wales/Statement_of_principles

⁵ http://nostalgia.wikipedia.org/w/index.php?title=Jimbo_Wales/Statement_of_principles&oldid=75340

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/User:Jimbo_Wales (dostęp 2008-08-01 11:01)

Praktyka istnienia Wikipedii, a w szczególności jej wydań językowych, pokazuje że faktycznie każda wikipedia stanowi przedmiot i podmiot. Przedmiotem jest gromadzona treść (zawartość, czyli informacje utożsamiane często z wiedzą). Natomiast podmiotem jest społeczność użytkowników Internetu, w odniesieniu do Wikipedii dzieląca się na dwie grupy: podmiot biernie konsumujący zgromadzona treść (czyli są to czytelnicy) oraz czynnie tę treść tworzący (a więc autorzy, twórcy). Część bierna nie będzie w dalszej części tego artykułu rozpatrywana, a Wikipedia będzie traktowana jako połączenie zawartości oraz społeczności czynnej, dalej nazywanej tylko społecznością. Taki charakter tego przedsięwzięcia rodzi spory dotyczące zasad funkcjonowania, m.in. są wyrażane opinie, że zasady dotyczące gromadzenia treści są zasadami kompletnymi, wystarczającymi i adekwatnymi do urządzania działania społeczności.

- Cel przedsięwzięcia

- zgromadzenie sumy całej wiedzy ludzkości

Jest to stwierdzenie, sformułowane przez J. Walesa. Dokładna data powstania tego sloganu nie jest znana, pojawiło się na pewno w trakcie wywiadu J. Walesa dla BBC w sierpniu 2004 r.⁷ Obecnie jest często uznawane za hasło przewodnie Wikipedii jako takiej. Stanowi sobą jeden z czynników sukcesu, ale jednocześnie prowadzi do sporów wynikających z trudnego określenia, czym jest wiedza. A to z kolei utrudnia rozstrzygnięcie, co może zostać umieszczone w Wikipedii, a co nie powinno się w niej znaleźć. Objawia się to na przykład w istnieniu wśród twórców treści odłamu tak zwanych inkluzjonistów oraz delecjonistów. Postawa inkluzjonistyczna prowadzi do akceptacji umieszczania np. ogromnej ilości haseł o wymyślonych bytach, jak będące już przysłowiowymi postacie japońskich filmów rysunkowych - pokemony.

W trakcie rozwoju Wikipedii wykrystalizował się swoisty skodyfikowany kompleks normatywny, definiujący sposób jej urzędowania. Tworzony jest on, nazywany i wprowadzany dla angielskiej wikipedii, a następnie jest przejmowany - w różnym zakresie - przez inne wikipedie. Istnienie takiego korpusu nie jest przez część społeczności postrzegane przychylnie, gdyż stoi w sprzeczności z anarchistyczną pierwotną naturą Wikipedii, ale jednocześnie istnienie tego korpusu jest faktem. Nie ma on jednak przemyślanej struktury, co między innymi wynika z analizy dwóch części tej kodyfikacji, nazywanych odpowiednio zasadami nienegocjowanymi oraz pięcioma filarami. W pewnych obszarach mają one wspólne zakresy, a tym samym są powtórzeniem.

- Zasady nienegocjowalne (fundamentalne)

W Wikipedii istnieją pewne **uregulowania (zasady)** określane jako **nienegocjowalne** (czyli nie mogące być przedmiotem negocjacji). Są one inne niż te podane w wykazie Jamesa Walesa, ale należy je traktować łącznie. Warto zauważyć, że są to zasady dotyczące przedmiotu Wikipedii, czyli zawartości, choć oczywiście do stosowania przez społeczność w procesie tworzenia i doskonalenia treści.

- neutralny punkt widzenia (ang. NPoV)^{8 9},

Zasada ta postuluje konieczność najbardziej jak to się da bezstronnego tworzenia treści. Sprawia ona najwięcej problemów dla autorów, zwłaszcza nowych.

W jej opisie znajduje się stwierdzenie, że stosowanie tej zasady wymaga dłuższej praktyki. Przede wszystkim należy prezentować różne, oczywiście o ile takowe istnieją, poglądy w danej materii, bez przypisywania któremukolwiek z nich określenia lub sugestii, że jest słuszny. Oznacza to w takiej sytuacji konieczność wska-

---

⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/User:Jimbo_Wales/BBC_talk_slides

⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutral_point_of_view

⁹ [http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralny_punkt_widzenia_\(pełna_wersja\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Neutralny_punkt_widzenia_(pełna_wersja))

zania wszystkich znanych piszącemu argumentów popierających oraz negujących dane poglądy. Jednocześnie ważnym jest to, aby wszystkie te poglądy były relacjonowane językiem bezstronnym, niewartościującym lub stronnictwem. W opisie zasady jest mowa o tym, że podejmując się stosować zasadę neutralności, autorzy muszą być gotowi do nieemocjonalnego, chłodnego, niewyróżniającego, z równym dystansem pisanie również o kwestiach i opiniach, z których jedne mogą uważać za słuszne, a pozostałe za fałszywe.

Ogólnie jest to zasada spójna z ogólną definicją Wikipedii jako zasobu relacjonującego otaczający świat, a nie decydującego o jego postrzeganiu. Oczywiście należy pamiętać, że jest to możliwe nie do końca, zgodnie ze znanym zjawiskiem wpływu faktu obserwacji na obserwowany obiekt, gdyż odbiór przekazu o otaczającym świecie (obiekcie) jest jego obserwacją, więc zmienia ten świat.

- zakaz twórczości własnej (ang. nOR)^{10 11}

Wspomniano już wyżej o definiowaniu Wikipedii jako miejsca gromadzącego relacje lub opisy otaczającej nas rzeczywistości. I w związku z tym zasada omawiana w tym punkcie domaga się, aby było to relacjonowanie tego, jak postrzegają świat inni, i w żadnym wypadku nie może być relacją własnego postrzegania świata przez autora tekstu. Nie ma znaczenia, czy byłoby to zgodne z rzeczywistością (prawdziwe) lub zgodne z opinią innych relacjonujących, nawet ich większości. Pomimo wszystkiego innego, Wikipedia nie jest miejscem publikacyjnym jako źródło pierwotne ani wtórne, nie jest też zasobem tekstów recenzowanych i kwalifikowanych w wyniku sporu do publikacji, ponadto nie jest miejscem stosowania metody naukowej zgodnej z postulatem falsyfikowalności. Takie uzasadnienie nie występuje w opisie zasady, ale *de facto* taka jest istota tej zasady. Ponadto ta zasada jest ściśle powiązana z zasadą weryfikowalności, a twórczość własna nie zawsze jest weryfikowalna.

Jednocześnie zasada dana nie jest rozumiana dogmatycznie i literalnie. Tworzenie i opracowywanie hasła na podstawie szeregu materiałów źródłowych, kompletowania informacji w postaci tabel czy wykresów oczywiście jest twórczością własną autora, ale jest to rodzaj nie tylko dopuszczalny, a konieczny - inaczej nie byłoby w ogóle możliwe tworzenie Wikipedii. Innym rodzajem twórczości własnej koniecznej dla Wikipedii są autorskie materiały graficzne - fotografie, ilustracje, wykresy, itd. Takie materiały są tworzone i zamieszczane w Wikipedii.

- weryfikowalność informacji^{12 13}

Również to uregulowanie sprawia problemy ze względu na domaganie się jego stosowania również w przypadku treści uznawanych za ogólnie znane.

Jest konsekwencją wspomnianego definiowania Wikipedii jako zasobu relacjonowania wiedzy innych o otaczającej nas rzeczywistości. Relacjonowanie to musi być bezsprzeczne w sensie tego, że dany pogląd, opinia, teoria faktycznie musi być znana i upowszechniona zanim zostanie umieszczona w Wikipedii. Jednocześnie to upowszechnienie oznacza opublikowanie w źródle posiadającym powszechnie uznaną lub znaczną wiarygodność. Są to oczywiście przede wszystkim recenzowane, wiodące czasopisma naukowe, ponadto inne samodzielne publikacje naukowe, badawcze lub branżowe. Zaliczane tu są też uznawane powszechnie za poważne periodyki nienaukowe, począwszy od dzienników. W tym kontekście oddzielne pu-

---

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:No_original_research

¹¹ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Nie_przedstawiamy_twórczości_własnej

¹² <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Verifiability>

¹³ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Weryfikowalność>

blikacje w Internecie, nawet sygnowane znanym nazwiskiem nie są źródłem wiarygodnym i przydatnym do weryfikowania. Jednocześnie taki rygorizm dotyczący źródeł internetowych nie jest powszechnie stosowany, gdyż zwyczajowo pewne źródła sieciowe traktuje się jako wiarygodne, a inne - nie, jak np. generalnie blogi nie są uznawane za źródło kwalifikujące się do podawania w Wikipedii.

Należy mocno podkreślić, że dana zasada nie wymaga weryfikowania, czy np. relacjonowana teoria jest prawdziwa. Wykonanie takiej pracy byłoby oczywiście twórczością własną, w Wikipedii niedozwoloną. Weryfikowalność oznacza, że czytelnik - mając odpowiednio opisaną informację, co oznacza wskazane np. przez przypisy miejsca publikacji danej informacji - może samodzielnie, bez nadmier-nych nakładów, zweryfikować (stwierdzić naocznie), że faktycznie relacjonowane jest to, co było już opublikowane, znane.

Konsekwencją takiego podejścia, łącznie z zasadą zakazu twórczości własnej oraz tym, że Wikipedia relacjonuje, jak inni opisują świat, jest to, że nie jest ona miejscem publikacyjnym pierwotnym, podającym np. wyniki badań, ani wtórnym, jak monografie. Jest - można powiedzieć - źródłem *trzeźnym*.

- skrupulatne przestrzeganie praw własności intelektualnej, w tym praw autor-
skich^{14 15}

Dana zasada co do swej istoty nie jest trudna ani świadomie ignorowana przez au-torów. Oznacza zakaz umieszczania w Wikipedii materiałów, do których prawa au-torskie mają inne osoby, a osoby te nie wyraziły jawnie zgody na ich umieszczenie w Wikipedii na stosowanych w niej licencjach, czyli CC lub GNU FDL. Zrozumienie i respektowanie tej zasady, szczególnie co do zawartości tekstowej, słownej, jest powszechne. Budzi jednak kontrowersje i mające miejsce niezrozumienie w odniesieniu do materiałów graficznych, zwłaszcza takich jak zdjęcia.

- Zasady pięciu filarów^{16 17}

Jak już wskazano powyżej, dane zasady są po części powtórzeniem zasad nienegocjowal-nych. Pojawiły się w Wikipedii w lipcu 2005 r. i są charakteryzowane jako podsumowanie lub uogólnienie zasad i polityk Wikipedii.

- Wikipedia to encyklopedia mająca częściowo charakter encyklopedii ogólnych (powszechnych) i specjalistycznych, a częściowo - almanachów.
- W Wikipedii stosuje się zasady neutralnego punktu widzenia.
- Wikipedia jest wolnym źródłem wiedzy dostępnej na licencji Creative Commons BY-SA lub GNU Free Documentation License (GFDL) lub na licencji dobra publicz-nego.
- W Wikipedii należy przestrzegać zasad etykiety.
- W Wikipedii nie ma sztywnych zasad oprócz pięciu najważniejszych (niniejszych) reguł.

Omówione powyżej zasady należą do najważniejszych, ale oczywiście nie są jedynymi. An-gielska wikipedia podaje wykaz wszystkich zasad¹⁸ (polska wikipedia obecnie nie posiada podob-

---

¹⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Copyrights>

¹⁵ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Prawa_autorskie

¹⁶ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Pięć_filarów

¹⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Five_pillars

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:List_of_policies

nego własnego wykazu), w podziale na sześć kategorii. Poniżej są podane kategorie i należące do nich zasady, bez ich szczegółowego omówienia.

Są to więc kategorie i należące do nich zasady:

- globalne
  - Ignoruj wszystkie zasady
  - Czym Wikipedia nie jest
- behawioralne (społecznościowe)
  - Administratorzy
  - Boty
  - Grzeczność
  - Polityka edytowania
  - Wojny edycyjne
  - Wyjątki od blokady adresu IP
  - Unikanie postępowania sądowego
  - Unikanie ataków osobistych
  - Własność haseł
  - Używanie pacynek
  - Zasada trzech rewersów (wycofań edycji)
  - Nazwa uczestnika (konta)
  - Wandalizm
  - Wojny administratorów
- zawartości i stylu
  - Hasła-ataki
  - Biografie osób żyjących
  - Konwencja nazewnictwa haseł
  - **Neutralny punkt widzenia**
  - **Zakaz twórczości własnej**
  - **Weryfikowalność**
- usuwania
  - Polityka usuwania kategorii
  - Kryteria usuwania ekspresowego
  - Polityka usuwania haseł
  - Prawo Fundacji do tymczasowego usuwania haseł
  - Edycje nadzoru
  - Propozycje usunięcia
- wykonawcze
  - Odwołanie się od decyzji o blokadzie
  - Polityka arbitrażu
  - Polityka wykluczania (banowania)

- Polityka blokowania
- Konsensus
- Polityka mediacji
- Zakaz używania otwartych pośredników (serwerów pośredniczących)
- Polityka zabezpieczania haseł
- Rozwiązywanie konfliktów
- prawne i prawno-autorskie
  - Kontrola adresów IP
  - **Prawa autorskie**
  - Naruszenie praw autorskich
  - Polityka używania ilustracji
  - Pomówienia
  - Kryteria użycia niewolnych treści
  - Używanie zawartości Wikipedii
  - Tekst licencji GNU FDL

Dokonany przegląd dotyczył zasad generalnie nie dotyczących norm (standardów) edycyjnych. Takie uregulowania istnieją, ale szczegółowo nie będą tu omówione. Angielska wikipedia posiada specjalną kategorię grupującą takie standardy - jest ich obecnie 80¹⁹. Polska wikipedia posiada pewną ilość równoważnych reguł, ale nie są one zebrane w kategorię i trudno jest stwierdzić, ile ich jest.

Grupy interesariuszy

Tak jak już wcześniej stwierdzono, wokół Wikipedii istnieje społeczność składająca się z interesariuszy. Pewne jej odłamy są skupione tylko wokół konkretnej wikipedii językowej.

I tak są to grupy, które można nazwać jak poniżej:

- użytkownicy bierni - czytelnicy,
- uczestnicy czynni

W polskiej wikipedii nazywa się ich wikipedystami, wikipedianami, redaktorami, edytorami, edytorami Wikipedii lub twórcami Wikipedii^{20 21}. Są to:

- autorzy tworzący i modyfikujący treść
  - niezarejestrowani (wg polskiej wikipedii „niezalogowani”)

Są to tzw. IP lub uczestnicy (użytkownicy) IP, którzy działają anonimowo, z adresu IP i mogą edytować (tworzyć i/lub zmieniać) treść haseł oraz dokonywać wycofywania (rewertowania) zmian.
  - zarejestrowani (wg polskiej wikipedii „zalogowani”)

Są to uczestnicy posiadający w konkretnej wikipedii konto, z tym że to też nie oznacza, że nie mogą to być osoby anonimowe - nie ma obowiązku podawania swoich prawdziwych danych. Uczestnicy ci ponad to, co mogą wykony-

¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Wikipedia_style_guidelines

²⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedians>

²¹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedysta>

wać uczestnicy IP posiadają możliwość edytowania haseł częściowo zabezpieczonych, oraz przesyłania na serwer Wikipedii zdjęć i innych plików graficznych, a także po spełnieniu pewnych warunków mogą brać udział w głosowaniach.

- redaktorzy

Są to uczestnicy zarejestrowani zatwierdzający tzw. wersje przejrzane haseł. W polskiej wikipedii status taki funkcjonuje od października 2008 r., gdy włączono dla niej rozszerzenie obsługi takich wersji. Status jest nadawany automatycznie po przekroczeniu granicznej liczby edycji lub przez administratora i może być odebrany (brak jest reguł dla takiego pozbawienia statusu).

- porządkowi (z tym że są oni też autorami)

- administratorzy (admini)^{22 23}

Są to uczestnicy zarejestrowani, którzy po spełnieniu pewnych warunków stażowych mogą zostać wybrani do pełnienia tej funkcji w wyniku głosowania zarejestrowanych użytkowników też spełniających warunki odpowiedniego stażu oraz liczby edycji. Admini poza możliwościami uczestników zarejestrowanych mają dodatkowe uprawnienia, a te uprawnienia zgodnie z zasadami i politykami Wikipedii są wyłącznie porządkowe i nie upoważniają do uznawania, że administratorzy decydują o treści haseł, aczkolwiek posiadają możliwości wywierania presji na innych użytkowników, np. przez ich zablokowanie, w tym długoterminowe, co oznacza *de facto* wykluczenie z aktywnej (twórczej) części społeczności.

Dodatkowe uprawnienia to m.in. techniczna możliwość:

- edycji stron całkowicie zabezpieczonych (np. Strona główna, stron z przestrzeni MediaWiki) i przenoszenia stron zabezpieczonych przed przeniesieniem,
- zmiany stopnia zabezpieczenia strony,
- szybkiego cofania zmian (rewertu), z możliwością ukrycia rewertu ze strony Ostatnich zmian (w przypadku masowego wandalizmu rewert jest widoczny nadal we wkładzie użytkownika i historii strony),
- przeglądania historii usuniętych stron i usuniętego wkładu użytkownika,
- ukrywania poszczególnych edycji, opisów edycji i nazw (ników) autorów edycji,
- usuwania i przywracania stron,
- blokowania i odblokowywania adresów IP, zakresów i zalogowanych użytkowników,
- dostępu do listy stron nieobserwowanych przez żadnego użytkownika (bardziej podatnych na wandalizm),
- zabezpieczania grafik przed wyświetlaniem w artykułach (pojawia się jedynie odsyłacz do grafiki) poprzez stronę MediaWiki:Bad image list.

Administrator (identyfikowany przez konto) ma uprawnienia tylko do danej wersji językowej, w której ma to konto. Nie jest on natomiast administratorem bazy danych w rozumieniu informatycznym i nie ma możliwości bezpośredniej ingerencji w bazę danych.

W środowisku czynnej części społeczności Wikipedii istnieje pojęcie „aktywny administrator” oznaczające admina, który wykonuje czynności administratorские. Ponieważ uprawnienia administratorские są bezterminowe, to istnieje pewna grupa nieaktywnych administratorów.

- biurokraci^{24 25}

---

²² <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Administrators>

²³ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Administrator>

²⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Bureaucrats>

Są to uczestnicy zarejestrowani, wybierani do pełnienia tej funkcji w trybie podobnym do wyboru administratorów, i nie są zwierzchnikami administratorów. Biurokraci poza możliwościami uczestników zarejestrowanych mogą zmieniać nazwy kont uczestników oraz wprowadzać w życie wynik głosowania nadając prawa administratora lub biurokraty, ale nie mogą tych uprawnień odbierać - to wykonują stewardzi.

- stewardzi^{26 27}

Są to uczestnicy zarejestrowani wybrani do pełnienia tej funkcji przez ogół społeczności przedsięwzięć Wikimedia. Podanych poniżej uprawnień nie wykonują w rodzimym językowo przedsięwzięciu. Do ich uprawnień należą:

- nadawanie dowolnemu użytkownikowi uprawnień administratora w dowolnym projekcie Wikimedia,
- nadawanie dowolnemu użytkownikowi uprawnień biurokraty w dowolnym projekcie Wikimedia,
- nadawanie dowolnemu użytkownikowi uprawnień stewarda,
- odbieranie dowolnemu użytkownikowi uprawnienia w dowolnym projekcie Wikimedia,
- blokowanie baz danych nieaktywnych projektów,
- możliwość sprawdzania adresu IP użytkowników za pomocą usługi *CheckUser*.

- weryfikatorzy IP (*checkusers*)^{28 29}

Są to uczestnicy wybrani w głosowaniu lub niektórzy albo wszyscy członkowie Komitetu Arbitrażowego danej wersji językowej Wikipedii. Użytkownicy tacy posiadają możliwość za pomocą specjalnej usługi *Checkuser* sprawdzania adresów IP użytkowników projektu, co ułatwia wykrywanie wandalii oraz (nad)używania pacynek. Usługa umożliwia sprawdzenie numerów IP spod których dana osoba się logowała oraz sprawdzenie wszystkich edycji dokonanych z określonej puli numerów IP, niezależnie od tego, czy były one robione po zalogowaniu, czy też bez zalogowania. Informacje wykorzystywane przez tę usługę są przechowywane na serwerach Wikimedia przez okres około tygodnia. Na serwerach jest przechowywany dziennik (log) wszystkich przypadków użycia tej usługi.

- nadzorcy (*oversights*)³⁰

Są to użytkownicy posiadający prawo do specjalnych działań nadzoru w zakresie zawartości Wikipedii. Działają w wikipedii angielskiej oraz jeszcze ośmiu innych (nie ma wśród nich wikipedii polskiej). Uprawnienia takie są przyznawane na wniosek własny kandydata przez Komitet Arbitrażowy, zwykle aktualnym weryfikatorom IP lub aktualnym albo byłym członkom Komitetu. Specjalne działania oznaczają wykonanie edycji nierejestrowanych w historii zmian hasła. Możliwe jest to w przypadku konieczności usunięcia z hasła niepublicznych danych osobowych, informacji oszczerczych lub tekstów naruszających prawa autorskie.

- mediatorzy³¹

Są to członkowie Komitetu Mediacyjnego. Komitet taki działa w wikipedii angielskiej oraz jeszcze w pięciu innych (nie ma wśród nich wikipedii polskiej), jest to więc instytucja mało rozpowszechniona. Członkowie angielskiego Ko-

---

²⁵ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Biurokrata>

²⁶ <http://meta.wikimedia.org/wiki/Stewards>

²⁷ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Steward>

²⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Checkuser>

²⁹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:CheckUser>

³⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Oversight>

³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Mediation_Committee

mitetu po jego powołaniu w 2004 r. byli wyznaczeni przez Jamesa Walesa, obecnie są dokooptowywani przez czynnych członków Komitetu.

- arbitrzy^{32 33}

Są to uczestnicy zarejestrowani, którzy z wyboru społeczności danej wersji wikipedii są kadencyjnymi członkami Komitetu Arbitrażowego. Komitet Arbitrażowy polskiej wikipedii rozpatruje tylko sprawy konfliktów osobistych, i nie ma uprawnień do rozpatrywania kwestii merytorycznych, tj. dotyczących zawartości (treści), może też odbierać uprawnienia, np. administratora. Komitety takie działają w 23 wikipediach językowych.

- faktyczni administratorzy systemowi (środowisko, oprogramowanie, baza, itd.)

Są to uczestnicy przedsięwzięcia wykonujący prace w dalekim od społeczności twórców treści tle. Jest z nimi kontakt, ale korzysta z tego znikoma część wspomnianej twórczej społeczności, dlatego ta grupa uczestników znajduje się poza zakresem danego artykułu.

- programiści

Również i ta grupa, z powodów jak wyżej, znajduje się poza zakresem danego artykułu.

Kwestie licencyjne

Sprawy dotyczące licencji są materiały wywołującą szereg kontrowersji, zarówno wśród osób niebędących autorami, jak i wśród tych ostatnich. Jest to związane m.in. z zasadą nieodpłatnego udostępnienia swojej pracy, jak i np. kwestii rygorystycznego egzekwowania zasad prawnych lub zakazu tzw. dozwolonego użytku (*fair use*). Dany rozdział zawiera tylko pewne elementarne informacje dotyczące licencji stosowanych w Wikipedii.

- Licencja na treść (pisaną)

- Creative Commons BY-SA 3.0 (wprowadzona do Wikipedii w 2009 r.)

- <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>

- GNU FDL w. 1.2 XI 2002 (stosowana od początku istnienia Wikipedii, zachowana po wprowadzeniu licencji CC BY-SA)

- <http://www.gnu.org/licenses/fdl.txt>

- tzw. licencja wirusowa

- zrzeczenie się praw majątkowych przez twórców treści

- dowolny dalszy użytek, w tym komercyjny, i modyfikacja bez dodatkowych zezwoleń

- obowiązek podania wszystkich (lub 5 głównych) dotychczasowych autorów - w wikipedii jest to spełnione przez podanie pełnej historii zmian ze wskazaniem autora każdej z nich

- Licencja na obrazy (grafikę)

- sprawa znacznie bardziej skomplikowana

- generalnie tylko wolne (uwolnione) licencje

- zestaw dozwolonych licencji jest różny w różnych wikipediach

---

³² http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Arbitration_Committee

³³ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Komitet_Arbitrażowy

- przykłady licencji
  - CC - kilka wersji
  - GNU - kilka wersji
  - PD - kilka wersji
  - dozwolony użytek (*fair use*) - zakazana m.in. w polskiej wikipedii
  - kilka innych, np. Free Art License, CopyrightedFreeUse, free screenshot i in.

Krytyka Wikipedii

Z powodu zgromadzonej zawartości, jej objętości i tym samym ze względu na dość powszechne korzystanie z tego zasobu choćby jako źródła pierwszego kontaktu, ale też w wyniku specyficznych zasad udziału i wytwarzania treści, Wikipedia rodzi oprócz pozytywnych opinii także krytykę. Jest to materia obszerna, i tak samo jak w rozdziale poprzednim będą tu tylko zasygnalizowane pewne istotne elementy krytyki.

Są to przede wszystkim zarzuty prowadzące do odrzucania lub poważnego kwestionowania Wikipedii jako źródła informacji ze względu na:

- możliwość tworzenia treści przez każdego chętnego
- niewiarę w jakość treści
- rozciąganie pojęcia „botopedia” na całość zawartości
- podejrzenia o stronniczość
- bardzo poważne kontrowersje dotyczące hasel o aktualnych wydarzeniach i/lub osobach żyjących lub niedawno zmarłych
- zdarzające się nadużycia ze strony organizacji lub osób polegające na fałszerstwach (ho-aksach) - w polskiej wikipedii takim fałszerstwem było hasło o Henryku Batucie lub o największym porcie wielorybniczym na Kamczatce Azawszeno, podawaniu nieprawdziwych lub zniekształcających informacji w hasłach biograficznych
- kwestie funkcjonowania społeczności oraz użytkowników z uprawnieniami adminów
- kontrowersje dotyczące ujmowania tematu, zwłaszcza w naukach humanistycznych

Wartość Wikipedii

Tak jak wspomniano, Wikipedia rodzi też opinie pozytywne, niekiedy wręcz bardzo pozytywne. W 2006 r. została nazwana przez tygodnik „Time” kosmicznym kompendium wiedzy (*cosmic compendium of knowledge*). Przeprowadzone porównania z encyklopedią Britannika wykazały podobny poziom kompletności i jakości badanych hasel. Na podstawie badania wykonanego w Niemczech stwierdzono, że niemiecka wikipedia może być uznana za lepszą niż Brockhaus. Instytut badawczy *Wissenschaftlicher Informationsdienst Köln* porównał po 50 wylosowanych artykułów z obu zasobów sprawdzanych pod kątem prawdziwości, wyczerpania tematu, aktualności i zrozumiałości. Na tej podstawie przyznano im oceny szkolne według skali niemieckiej od 1 (bardzo dobry) do 6 (niedostateczny). Artykuły z Wikipedii otrzymały średnią ocen 1,7, podczas gdy artykuły z encyklopedii Brockhousa średnią 2,7. W 43 przypadkach na 50 w bezpośrednim porównaniu lepsze były artykuły z Wikipedii.

Warto zwrócić uwagę na jeden szczególny i specyficzny tylko dla Wikipedii jej aspekt - istnienie tzw. łączy międzyjęzykowych, czyli interwiki. Pozwala to korzystać w jednym miejscu ze zwielokrotnionego, a jednocześnie nieporównanie bardziej zneutralizowanego zasobu wiedzy. Jest to bezsprzecznie wielka wartość tej encyklopedii, niespotykana do tej pory w historii kultury i udostępniania wiedzy.

Polski rozdział Wikipedii (polska wikipedia)

Obecnie jest to czwarta pod względem liczby haseł wikipedia -posiada ich ponad **600 tysięcy**, z tego ok. 40 000 wygenerowanych automatycznie (hasła geograficzne). Ogółem udział w utworzenie tego zasobu miało około 14 000 autorów. Wśród autorów można wyodrębnić około 1500 redaktorów zatwierdzających zmiany oraz 360 aktywnych uczestników, wykonujących ponad 100 edycji miesięcznie. Sprawami porządkowymi tej wikipedii zajmuje się około 150 adm-nów.

Najważniejsze problemy polskiej wikipedii

Kwestie problemów są poddawane pod wiele dyskusji na forach społeczności, a ogólnie można je nazwać w pewnym uproszczeniu skutkiem gwałtownego wzrostu. W szczególności troskę wywołują sprawy podane poniżej i podzielone na pewne klasy:

- zawartość (hasła):
  - znaczna liczba załączków, szczególnie wśród haseł geograficznych
  - znaczna liczba artykułów na tematy tzw. potoczne, dotyczące kultury masowej, sportu, itd., jak np. pokemony, piłkarze,
  - nieproporcjonalny duży udział haseł aktualnych, dotyczących zdarzeń bieżących, dodatkowo bardzo dużej objętości
  - białe plamy w wielu obszarach, brak znacznej liczby ważnych artykułów
  - niska jakość wielu haseł
  - różnice zdań w społeczności co do dylematu: podnieść barierę wejścia do tworzenia Wikipedii na rzecz podnoszenia jej jakości czy nie lub innymi słowami - czy Wikipedia jest dla czytelników czy dla autorów?
  - pewien stały poziom drobnych wandalizmów, niekiedy niezauważonych przez znaczny okres czasu
- odbiór społeczny:
  - przekonanie o niskiej jakości haseł pomimo tego, że praktycznie wszyscy wiedzą o Wikipedii i większość z niej korzysta
  - sprawy sądowe cywilne i karne - na razie jednostkowe, związane ze hasłem o Arnoldzie Buzdyganie
- nabór, udział i utrzymanie w Wikipedii autorów i redaktorów (edytorów):
  - wysoka bariera wejścia, szczególnie dla osób starszych i w średnim wieku
  - nieuporządkowany, skąpy, nie zawsze spójny, z brakami normatywny system zasad i zaleceń edycyjnych i społecznościowych
  - trudne do zrozumienia zasady, szczególnie zasady neutralnego punktu widzenia, zasad praw autorskich
  - nieznaczny udział w tworzeniu treści osób z dorobkiem zawodowym, naukowym i dydaktycznym
  - zwyczajowe stosowanie w społeczności juznetowych (od Usenet) zasad zachowania się, również w odniesieniu do ludzi z cenzurem, co bywa przez nich uważane niekiedy za lekceważące lub obraźliwe
  - komplikacja kodu źródłowego artykułów, szczególnie ze względu na stosowanie zaawansowanych technicznie szablonów i infoboksów
  - trudne pośrednictwo (interfejs) silnika Mediawiki
- sprawy społecznościowe i porządkowe:
  - mające miejsce przypadki, gdy włączenie się w przedsięwzięcie staje się przeżyciem traumatycznym, prowadzącym do odejścia
  - złożona, nieprzejrzysta, słabo sformalizowana struktura społecznościowa

- wielość kanałów komunikacji, praktycznie nieznanymi i niedostępnymi dla nowicjuszy
- przenoszenie na życie społecznościowe zasad właściwych do tworzenia treści, czyli odrzucanie demokracji nadające społeczności charakter anarchizujący
- nieprzejrzyste mechanizmy, jak na przykład zamknięta (tajna) lista dyskusyjna administratorów, funkcjonująca dodatkowo z naruszeniami własnego regulaminu, nadanego sobie samodzielnie przez subskrybentów
- działania administratorów, niestępnosc ich decyzji, dość częste anulowanie decyzji jednego administratora przez innego na zasadzie tzw. zdrowego rozsądku
- zdarzające się problemy z osiągnięciem pozytywnego wyniku wyborów administratorów w wyniku towarzyszącej wyborom swobodnej dyskusji i podnoszenia nieoczekiwanych lub błahych spraw
- niezgoda pewnej liczby bardzo poważanych wikipedian na przyznanie im roli administratora

Ponadto istnieje pewna liczba spraw wywołujących kontrowersje, są to m.in.:

- różne oceny działań administratorów, najczęściej obwinianych o samowolę, niekonsekwencję, stronniczość, zbytnią surowość, niestosowanie zasad
- krytyka dożywotniego statusu uprawnień administratorskich
- spory dotyczące tego, czy społeczność może być regulowana zasadami demokratycznymi
- rozbieżne reakcje na działalność uczestników mających do spełnienia jakąś misję i uważających społeczność polskiej wikipedii za odpowiednie miejsce dla tego typu aktywności
- protesty przeciwko próbom wprowadzania zasad sprzecznych z egalitarnością i bezcenzurowością społeczności
- podważanie decyzji Komitetu Arbitrażowego.

Definicje Otwartych Zasobów Edukacyjnych^{34 35}

Otwarte Zasoby Edukacyjne (OZE) to wspólna nazwa dla wszelkich zasobów edukacyjnych, do których istnieje w pełni otwarty dostęp dzięki objęciu ich wolnymi licencjami lub przeniesieniu do domeny publicznej i udostępnieniu za pomocą dowolnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Termin ten został stworzony na forum UNESCO w 2002 r. poświęconym wpływowi otwartego oprogramowania edukacyjnego na kształcenie wyższe w krajach rozwijających się – jego uczestnicy wyrazili swoje życzenie stworzenia wspólnie uniwersalnych zasobów edukacyjnych dostępnych dla całej ludzkości i nadzieję, że to w przyszłości zmobilizuje całą światową społeczność nauczycieli. Definicja pojęcia została zawarta w raporcie końcowym.

Jednocześnie wspomniane określenie OZE wypracowane przez UNESCO mówi, iż³⁶: jest to otwarte udostępnianie zasobów edukacyjnych, umożliwiające dzięki technikom informacyjnym i komunikacyjnym dla konsultacji i adaptacji przez społeczności użytkowników **do zastosowań niekomercyjnych**. Takie robocze określenie nie ogranicza pojęcia „zasoby” tylko do treści (kontentu), ale oznacza trzy główne obszary aktywności:

- tworzenie oprogramowania i narzędzi rozwojowych z otwartym kodem
- tworzenie i dostarczanie treści otwartych szkoleń
- rozwój standardów i narzędzi licencyjnych

Efekty takich trzech rodzajów działalności należy rozumieć jako OZE.

³⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Otwarte_Zasoby_Edukacyjne

³⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Open_educational_resources

³⁶ http://www.olcos.org/cms/upload/docs/olcos_roadmap.pdf

Z kolei Centrum Badań Edukacyjnych i Innowacyjnych OECD stwierdza, że są to:

- otwarte szkolenie i treści
- otwarte oprogramowanie narzędziowe
- otwarte materiały do tworzenia zasobów e-nauczania
- repozytoria obiektów szkoleniowych
- wolne szkolenia edukacyjne

Zgodnie z określeniami deklaracji kapsztadzkiej z 2007 r.³⁷ nieformalnej międzynarodowej organizacji OZE zasoby te to wspierające kulturę uczestnictwa: wspólnego nauczania, tworzenia, dzielenia się oraz współpracy i udostępniane na otwartej licencji:

- materiały do zajęć
- scenariusze lekcji
- podręczniki
- gry
- oprogramowanie
- inne materiały wspomagające zarówno nauczanie, jak i uczenie się

Ponadto zaliczane do tych zasobów są:

- otwarte technologie umożliwiające współpracę i elastyczne nauczanie
- otwarte dzielenie się doświadczeniem zawodowym, które umożliwia pedagogom korzystanie z najlepszych pomysłów ich kolegów

Zatem obecnie nie istnieje jedna arbitralna definicja OZE, a samo pojęcie jest przedmiotem trwającej dyskusji. Rozpatrywane są w niej aspekty np. finansowe, tzn. czy są to zasoby wolne od opłaty tylko do celów niekomercyjnych, takich jak badania, nauczanie i uczenie się, lub czy są wolne od własności na nie i stanowią materiały (obiekty) domeny publicznej. Dyskutowane jest również określenie „edukacyjne”. Interesujące w tym kontekście były warsztaty OLCOS przeprowadzone w Wiedniu 14 czerwca 2006 r., gdyż odnosiły się do takich nowych zjawisk, jak oprogramowanie społeczne (WEB2.0) czy sieci semantyczne, ponadto rozważano kwestie użycia komercyjnego, adaptacji licencji Creative Commons, kategoryzacji, metadanych oraz możliwości wycofania zgody autora na umieszczanie materiałów jego autorstwa np. w konkretnych kontekście. Nie będzie to jednak bliżej omawiane w danym artykule.

Implementacja OZE³⁸

Kwestie dotyczące procesu implementacji przedsięwzięć tworzenia OZE, z odniesieniem do praktyki uczelnianej, omawia np. *UNESCO OER Toolkit Draft*, (Szkic zestawu narzędziowego dla OZE UNESCO) w rozdziale „Uwagi ogólne dotyczące implementacji”. Według nich zalecane jest podejście systematyczne, zgodne z dobrymi praktykami zarządzania stosowanymi w sformalizowanych organizacjach. W szczególności proponuje się utworzenie regularnego dokumentu planistycznego zawierającego:

- określenie zamiarów i głównych celów przedsięwzięcia (wizji i misji) oraz opis powodów jego podjęcia
- wskazanie grup docelowych i beneficjentów oraz w jaki sposób przedsięwzięcie będzie pozytywnie oddziaływało na nich

---

³⁷ <http://www.capetowndeclaration.org/translations/polish-translation>

³⁸ http://www.wikieducator.org/UNESCO_OER_Toolkit_Draft#Introduction

- opis zgodności strategicznej przedsięwzięcia z polityką uczelni (czyli dlaczego podejmowany jest właśnie w tym czasie i jak dopasowuje się do istniejących struktur i procesów)
- wyliczenie i opis interesariuszy oraz partnerów ze wskazaniem sposobów współpracy z nimi
- opis wymagań technicznych nie tylko co do sprzętu i oprogramowania, ale też ciągłego wsparcia i szkolenia
- zapotrzebowanie na personel
- zarys oszacowania ram czasowych, w których mają być osiągnięte założone cele.

Następnie omawiane są praktyczne aspekty pokonywania oporu przed otwartą formą rozpowszechniania treści, prowadzenie ciągłego marketingu idei OZE wśród kadry dydaktycznej i wyższej zarządczej uczelni, korzyści z wiązania przedsięwzięć z narodowymi lub regionalnymi celami, kwestie pozyskiwania finansowania i in.

To krótkie omówienie wyraźnie wskazuje, że tworzenie OZE ma miejsce w organizacjach dawno i mocno ustrukturyzowanych, a więc wymagających odpowiedniego organizacyjnego oprzyrządowania.

Stan ogólnej świadomości istoty OZE³⁹

Przedsięwzięcia OZE stały i stoją nadal przed wyzwaniem, które polegało na braku informacji o takiej idei, co powodowało, że żaden partner edukacyjny brał i nie bierze pod uwagę w procesie planowania takiej opcji, a także że nie była i nie jest ona badana lub oceniana pod względem jej potencjalnego zastosowania. W latach 2005-2007 roku Międzynarodowy Instytut Planowania Edukacji (IIEP) przeprowadził wśród utworzonej społeczności zainteresowanej ideą OZE badania dotyczące najważniejszych kwestii dotyczących promocji działalności ruchu. Zaowocowało to listą składającą się z czternastu punktów, z których pierwszych sześć to:

- podnoszenie świadomości i promocja
- społeczności i sieciowanie
- wydolność organizacyjna dla umożliwianie tworzenia i wykorzystania OZE
- zrównoważony rozwój na rzecz wykorzystanie inicjatyw OZE w już istniejących i nowych metodach
- zapewnienie jakości treści dostępnych w Internecie
- prawo autorskie i licencjonowanie

Porównanie Wikipedii i OZE

Przeprowadzenie takiego porównania warto dokonać w odniesieniu do ruchu FLOSS (Free/Libre Open Source Software - Wolne oprogramowanie z otwartymi źródłami) zwłaszcza że od 2006 roku istnieje opinia, iż FLOSS i OZE działają w tych samych obszarach i na tych samych zasadach: „otwarte” i „wolne”.

Tym niemniej model FLOSS nie ogranicza się tylko do tego, ale umożliwia użytkownikom, tak jak Wikipedia, udział jako aktywni twórcy treści, umożliwia też swobodne zarządzanie treścią, jej używanie. Zarówno FLOSS jak i Wikipedię charakteryzuje m.in.:

- otwarty i integrujący (bardziej w ruchu FLOSS, mniej w Wikipedii) etos – każdy może uczestniczyć, bez opłat, terminów, przez całe życie

³⁹ http://oerwiki.iiep-unesco.org/index.php?title=OER:_the_Way_Forward/Collaborative_work_on_translations/Polish_Version

- najnowsza zawartość, którą każdy może dodawać, redagować i aktualizować
- materiały są zwykle dziełem wielu autorów z wkładem innych uczestników
- częste nowe wydania i uaktualnienia będące wynikiem ciągłego uzgadniania w społeczności
- wypracowane wyniki, doświadczenia i procesy są stale dostępne za pośrednictwem list dyskusyjnych, forów, komentarzy w kodzie, itp.
- stałe sieciowe wsparcie przez wolontariuszy w trybie 24/7
- paradoks wolnych (przypadkowych) strzelców – im więcej tym lepiej
- szybkie adoptowanie nowych rozwiązań technik teleinformatycznych

Wymienione powyżej cechy ruchu FLOSS/Wikipedii z tego względu nie mają teraz (jeszcze) zastosowania w przedsięwzięciach OZE. Związane jest to z tym, że model OZE, ze względu na obszar jego stosowania – tradycyjne instytucje edukacyjne – nadal jest konserwatywny co do sposobu tworzenia treści oraz ról uczestników. Zalecany sposób przeprowadzania przedsięwzięć OZE – bazujący na dobrych praktykach zarządzania – z kolei z zasady nie występuje w praktyce podstawowej działalności Wikipedii, poza może przeprowadzaniem przedsięwzięć w realnym świecie, jak konferencje, zloty czy ostatnio Wikiekspedycje.

Odmienne są też społeczności obu ruchów. O ile OZE z powodów genetycznych działa korzystając ze wsparcia i w ramach zorganizowanych struktur, to społeczność Wikipedii stanowi niesformalizowany, nie hierarchiczny i dość amorficzny, mogący wręcz być postrzegany jako anarchiczny, twór. Wszelkie struktury, jak fundacja Wikimedia czy krajowe organizacje Wikimedii mają charakter odrębny, wspomagający, bez bezpośredniego wpływu na społeczność.

Istnieją też rozbieżności co do zasad tworzenia treści. Wikipedia pomimo braku struktur posiada pewną liczbę zwerbalizowanych zasad, jak wspomniane zasady nienegocjowalne czy pięć filarów. Z kolei OZE działając w ukształtowanych, niekiedy przez stulecia, strukturach, odnoszą się do dobrze znanych, ale już niewerbalizowanych zwyczajów. Co do szczegółów, to niewątpliwie różnicę stanowią zasady neutralnego punktu widzenia i zakazu twórczości własnej. Pierwsza jest specyficzna dla Wikipedii, a jej pewnym analogiem w świecie badawczym i uczelnianym (a więc i dla OZE) jest zasada obiektywizmu. Druga natomiast w ogóle nie ma zastosowania do badań i ośrodków akademickich, czyli też dla OZE.

Kolejne różnicami są związane z recenzowaniem treści oraz objętością materiałów.

Wikipedia z zasady nie stosuje modelu recenzowania treści przed ich opublikowaniem, nie jest nim również stosowany w kilku wikipediach mechanizm wersji przejrzanych (stabilnych), natomiast pozycje OZE raczej recenzowaniu podlegają.

W odniesieniu do kwestii wielkości tworzonych jednostek dla Wikipedii charakterystyczny jest kolosalny rozrzut – od haseł w zasadzie sygnałnych, kilkudziesięciu do utworów w druku mogących osiągać kilkadziesiąt lub ponad sto standardowych stron, przy czym rozrzut objętości jako taki mający miejsce i w tradycyjnych encyklopediach jako wynik w zasadzie świadomej polityki w Wikipedii jest powodowany żywiołowym i dość przypadkowym modelem tworzenia i poszerzania zawartości. Z kolei pozycje OZE z zasady mają ich wielkość dopasowaną do przedmiotu publikacji jako wynik stosowania świadomej polityki.

Bardzo istotną różnicą pomiędzy Wikipedią i OZE jest kwestia licencyjna. Deklarowany charakter treści OZE – wolny, ale do użytku niekomercyjnego, intuicyjnie akceptowany w powszechnym odbiorze jako właściwy dla określenia „wolny”, nie ma zastosowania dla treści Wikipedii. Stosuje ona licencje maksymalnie wolne przez zezwolenie na dowolny użytek, w tym też komercyjny, co z kolei bywa zaskoczeniem nawet dla jej uczestników (prawdopodobnie z powodu nie czytania licencji oraz dołączania do społeczności bez warunków wstępnych, w tym bez szkoleń). Taki charakter ma licencja GFDL, natomiast z tego względu nie można stosować na Wikipedii licencji CC-NC (*non commercial*). Korespondującą do licencji sprawą jest to, że raz przekazane do Wikipedii treści nie mogą być przez autora wycofane, nawet jeśli występują w otoczeniu przez autora nieakceptowanym, co z kolei w OZE stanowi przedmiot rozważań i nie

jest z zasady niemożliwe. Przy okazji warto zauważyć, że pomimo takiej utraty przez autora możliwości wycofania treści może ona być z określonych powodów wycofana przez porządkowych (administratorów).

Wskazane na przykładzie Wikipedii różnice mają zastosowanie też do innych przedsięwzięć Wikimedii.

Natomiast niewątpliwie są aspekty łączące oba ruchy, co czyni prawdziwym stwierdzenie, że zasoby przedsięwzięć Wikimedii są też otwartymi zasobami edukacyjnymi. Wynika to przede wszystkim z już wyżej przytaczanej misji fundacji, czyli angażowania ludzi na całym świecie do gromadzenia na licencjach wolnych lub publicznych treści edukacyjnych, oraz do ich rozpowszechniania globalnie i skutecznie.

Interesujące jest też zestawienie stanu świadomości powszechnej co do obu ruchów. O ile sama Wikipedia (nie da się tego powiedzieć w odniesieniu do wszystkich przedsięwzięć Wikimedii) jest dobrze rozpoznawana i pozycjonowana w sieci, a OZE zapewne znacznie mniej, to wyspecyfikowane powyżej dla OZE problemy mają też zastosowanie dla Wikipedii. Jest to przykład kwestia jakości treści.

Podsumowanie

Przedsięwzięcia Wikimedii, w tym Wikipedia i OZE są tworzone na rzecz zbieżnego celu – wolnego, bez opłat udostępniania treści, natomiast różnią się m.in. ze względu na charakter skupionych wokół nich społeczności, ze względów licencyjnych oraz zasad kardynalnych.

Artykuł opracowany we wrześniu 2009 roku na seminarium „OTWARTE ZASOBY EDUKACYJNE” zorganizowane 7 października 2009 r. przez Bibliotekę Pedagogiczną w Toruniu.

Artykuł posiada i może być rozpowszechniany na licencji Creative Commons BY-SA opublikowanej na stronie

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode> (ang.)

<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/legalcode> (pol.)

dr inż. Janusz „Ency” Dorożyński

Pełnomocnik zarządu ZETO Bydgoszcz SA, poprzednio pracownik kilku innych polskich przedsiębiorstwach informatycznych, członek Polskiego Towarzystwa Informatycznego od 1985 r., członek Zarządu Głównego PTI, aktywny wikipedianin od 2004 r., legitymujący się ponad 6 tysiącami edycji, członek Stowarzyszenia Wikimedia Polska.